

327(497.1:450)"1945/1949"
341.221.2(262.3)
COBISS.SR-ID 34758921

Оригиналан научни рад
Примљен: 15. јун 2020.
Прихваћен: 14. септембар 2020.

Пуковник др Миљан Милкић, виши научни сарадник
Институт за стратегијска истраживања, Београд
e-mail: miljan.milkic@mod.gov.rs

ОРУЖАНИ ИНЦИДЕНТИ НА ЈАДРАНСКОМ МОРУ И ПРОБЛЕМ РИБАРЕЊА У ЈУГОСЛОВЕНСКО-ИТАЛИЈАНСКИМ ОДНОСИМА 1945–1949.

АПСТРАКТ: У чланку се анализирају оружани инциденти на Јадранском мору који су били последица уласка италијанских рибарских бродова у југословенске територијалне воде. Аутор указује на политичке и безбедносне импликације нерешавања питања рибарења између Југославије и Италије. Чланак је писан на основу необјављене архивске грађе из Војног архива у Београду, Архива Југославије, Дипломатског архива у Београду, објављених нормативних докумената и литературе на српском, енглеском, словеначком и француском језику.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Италија, Уговор о миру, рибарски бродови, Споразум о рибарењу, Министарство иностраних послова, Корпус народне одбране Југославије, Југословенска ратна морнарица

Потписивање Уговора о миру са Италијом 10. фебруара 1947. у Паризу није донело очекивано решење спорних питања између Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ) и Италије, док је

његово ступање на снагу 15. септембра 1947, као и даља имплементација његових одредби, узроковало велике проблеме у билатералним односима.¹ Формирањем међународно признате Слободне територије Трста, подељене на Зону А и Зону Б, није решен територијални спор на подручју Јулијске крајине.² За разумевање питања заплене рибарских бродова и решавања проблема рибарења током периода који је предмет наше анализе, важно је напоменути да су то године током којих су југословенско-италијански односи били оптерећени многобројним нерешеним питањима. Упркос таквим проблемима, међусобна дипломатска комуникација допринела је нормализацији билатералних односа и омогућила да Југославија и Италија од успостављања билатералних односа фебруара 1947. до краја 1949. године потпишу укупно 11 билатералних уговора, који су трајно или привремено решена питања односа двеју држава.³ Ни једно од ових питања није решавано изоловано, већ су две владе

¹ „Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом”, *Службени лист ФНРЈ*, 29. август 1947, 1001–1085. Владимир Дедијер, *Париска мировна конференција* (Београд: Тридесет дана, 1947). Janko Jeri, *Tržaško vprašanje po Drugi svetovni vojni (tri faze diplomatskega boja)* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1961), 158–175. Miljan Milkić, *Trščanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943–1947* (Beograd: INIS, 2012), 132–141.

² Duroselle Jean-Baptiste, *Le conflit de Trieste 1943-1954* (Bruxelles: Editions de l'Institut de sociologie de l'Université libre de Bruxelles, 1966). Bogdan C. Novak, *Trieste 1941-1954, the Ethnic, Political and Ideological Struggle* (Chicago – London: University of Chicago Press, 1970), 203. Kostić Uroš, *Oslobođenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945. Ofanziva jugoslovenske IV armije* (Beograd: Vojnoistorijski institut, 1978). Миљан Милкић, „Формирање и организација југословенске војне управе на Слободној територији Трста 1947–1954. године”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, (2008), 68. Миљан Милкић, „Југославија, велике силе и питање статуса Јулијске крајине 1943–1945, у: *Ослобођење Београда 1944. године*, уредник Александар Животић, (Београд: ИНИС, 2010), 282–296. Миљан Милкић, „Окупирано подручје Јулијске крајине у политици југословенске владе 1945–1947”, *Војноисторијски гласник*, бр. 1 (2010), 13–38.

³ Питања трговине и привредне сарадње (28. новембар 1947), помиловање осуђених лица (7. април 1948), регулисање појединих питања из Уговора о миру (6. август 1949), питања пограничног промета (3. фебруар 1949), питање рибарења (13. април 1949), питање оптаната (18. август 1948), регулисана предаја италијанских ратних бродова Југославији (14. април 1949), размена робе (4. август 1949), решен статус италијанских добара, права и интереса у Југославији (23. мај 1949), регулисана набавка материјала за обнову ријечке рафинерије нафте ROMSA (25. мај 1949), плаћање дрвета (22. децембар 1949).

настојале да, свака из својих интереса, решавање једног проблема условљавају повољним регулисањем неког другог отвореног питања.⁴

Све до потписивања Уговора о миру рибарење између Југославије и Италије било је регулисано на основу „Конвенције о риболову у Јадранском мору” (Брионска конвенција), која је закључена између Краљевине Југославије и Краљевине Италије 14. септембра 1921. године.⁵ Права која су имали југословенски рибари на архипелагу Палагружа (Pelagosa), општина Комиш, била су регулисана чланом 10. Брионске конвенције, где је наведено да ће барке општине Комишке у броју не већем од 40 вршити несметано риболов мрежама срделарама на забод у доба летњих мракова (главних и вузгредних) и мањим алатом.⁶ Ова конвенција важила је до ступања на снагу Уговора о миру. У члану 11. Уговора о миру одређено је да Италија уступа Југославији општину Задар и сва острва и оближња острвца (тачка 1).⁷ У тачки 2. наведено је да Италија уступа Југославији са правом пуног суверенитета острво Палагружу, за које је предвиђено да буде демилитаризовано, а италијанским рибарима омогућено је да на Палагружи и у околним водама имају права која су тамо на основу Брионске конвенције имали југословенски рибари до 6. априла 1941. године.

⁴ Nikola Živković, *Ratna šteta koju je Italija učinila Jugoslaviji u Drugom svetskom ratu* (Beograd: ISI, 1990). Miljan Milkić, “Yugoslavia and Italy, 1945-1947: Yugoslav Policies and Strategies in the Trieste Crisis”, in: *Italy's Balkan Strategies (19th-20th Century)*, Edited by Vojislav G. Pavlović, (Belgrade: Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts, 2014), 267-279. Миљан Милкић, „Подела италијанске ратне флоте након Другог светског рата. Случај Југославије”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, (2014), 88-110. Miljan Milkić, “Diplomacy through the Culture: Yugoslav Cultural Influence in Italy 1947 – 1954”, in: *Serbian – Italian Relations: History and Modern Times*, Eds. Srđan Rudić, Antonello Biagini, (Belgrade-Roma: Institute of History Belgrade, Sapienza University of Rome, 2015), 243-259. Miljan Milkić, „Obnova trgovinskih veza Jugoslavije i Italije posle Drugog svetskog rata”, *Istorija 20. veka*, br. 1, (2016), 119–138. Миљан Милкић, „Југословенско-италијански преговори о решавању питања оптаната након Другог светског рата”, *Токови историје*, бр. 1 (2017), 75–96.

⁵ Конвенција је обнародована 13. децембра 1923. и објављена у: *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, бр. 38, 18. фебруар 1924.

⁶ Архив Министарства спољних послова (АМСП), Политичка архива (ПА), 1947, фасцикла 56, број 426046.

⁷ „Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом”.

Заплена италијанских рибарских бродова

Након 1945. године, а због сумње да се баве недозвољеним рибарењем и трговином, органи контроле Корпуса народне одбране Југославије (КНОЈ) и Југословенске ратне морнарице су у различитим периодима запленивали италијанске бродове у југословенским територијалним водама. До успостављања дипломатских односа 10. фебруара 1947. и истовременог отварања посланстава у Београду и Риму 22. марта 1947. године, италијанске интересе код југословенске владе заступала је Савезничка комисија за Италију, а након њеног укидања Савезничка канцеларија за цивилне послове и везу.⁸ На основу информација које је добила од италијанске владе, Савезничка комисија је 26. септембра 1946. преко југословенске делегације у Саветодавном већу за Италију тражила враћање италијанског брода „Флоридо” и ослобађање чланова посаде, који су, како су тврдили, југословенске власти заробиле 14. марта 1946. године.⁹ Након утврђивања чињеница у Министарству унутрашњих послова и Министарству народне одбране југословенска делегација у Саветодавном већу за Италију обавештена је 8. јануара 1947. да југословенским властима није познат случај нестанка овог брода.¹⁰ Шеф Савезничке канцеларије бригадир Кар (Carr) предао је 10. марта 1947. југословенском отправнику послова у Риму др Рудолфу Јанхуби промеморију у којој је наведено укупно 37 италијанских бродова које су заплениле југословенске власти у периоду од 1. априла 1945. до 3. фебруара 1947. године.¹¹ Савезничке власти су захтевале повратак бродова и накнаду штете.

КНОЈ је 16. фебруара 1947. код острва Сушца запленио италијански брод „Триесте” на којем су била тројица Италијана и један Пољак.¹² Брод је био натоварен вином и пловио је из Анконе за Трст, на путу му је нестало горива и тако је ухваћен у југословен-

⁸ Миљан Милкић, „Југословенско посланство у Риму” 1947–1951, у: *Југословенска дипломатија 1945–1961*, уредник Слободан Селинић, (Београд: ИНИС, 2012), 117–119.

⁹ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 11969.

¹⁰ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 4152.

¹¹ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 45069.

¹² АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 43513.

ским водама. Брод и посада предати су Управи државне безбедности (УДБ) на Ријеци, затим су 7. марта предати УДБ-и за Истру, а 15. априла су пуштени и дозвољено им је да отплове за Италију.¹³ Заменик генералног секретара италијанског Министарства иностраних послова Де Паолис (De Paolis) тражио је 8. марта информације о овом броду преко југословенског представништва у Риму.¹⁴

Југословенска ратна морнарица и КНОЈ извештавали су Министарство иностраних послова о свим акцијама заплене италијанских бродова, уз прецизно навођење времена и локације на којој су бродови заплени. Начелник штаба КНОЈ-а пуковник Драго Ђукановић доставио је 11. јула 1947. Економско-правном одељењу Министарства иностраних послова извештај о три италијанска заплена рибарска брода који су на основу усменог споразума са Министарством иностраних послова предати Војној управи Југословенске армије (ВУЈА) у Зони Б како би били враћени власницима у Италији.¹⁵ На основу прикупљених података органи КНОЈ-а установили су да су ови бродови рибарили у југословенским територијалним водама 27. и 28. маја 1947. године. Пуковник Ђукановић је известио да је јединица КНОЈ-а која је била запленила бродове скренута пажња да у будуће строго води рачуна о сличним запленама италијанских бродова и да у оваквим случајевима буду опрезни. Топовњача Југословенске ратне морнарице (МТП-3) зауставила је током 13. јула код острва Мљета у три одвојене акције четири италијанска рибарска брода.¹⁶ Бродови и посада су предати 3. батаљону 12. самосталног пука КНОЈ-а у Дубровнику.¹⁷ Топовњача Југословенске ратне морнарице, која је била на употреби код органа поморске контроле КНОЈ-а, зауставила је у ноћи између 21. и 22. јула у југосло-

¹³ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 48915.

¹⁴ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 45064.

¹⁵ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 412758.

¹⁶ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 413077.

¹⁷ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 413778. На основу формације КНОЈ-а за 1947. годину, у Сплиту је постојао 12. самостални пук КНОЈ-а који је имао три батаљона: 1. батаљон (Ријека), 2. батаљон (Задар), 3. батаљон (Дубровник). Војни архив, ЈНА, Команда КНОЈ и ГЈЈ, Инв. бр. 3705-3, Прво одељење КГЈЈ – Оперативни одсек, Историја Граничних јединица и КНОЈ-а по организацијско-мобилизацијским пословима за 1947. годину.

венским територијалним водама три италијанска рибарска брода.¹⁸ Том приликом ухапшена су 24 члана посаде, а риба је предата лучкој капетанији у Сплиту, која је рибу конфисковала и распродала грађанству по одређеној цени. Капетани бродова кажњени су прописном законском казном и 23. јула пуштени су заједно са посадом и бродовима. Код острва Јабука у југословенским водама КНОЈ је 13. августа заробио две италијанске рибарице.¹⁹ Бродови су предати 2. батаљону 12. самосталног пука КНОЈ-а у Задру, а одатле предати поморским властима. Југословенска ратна морнарица заробила је 17. августа једну италијанску рибарицу, која је предата 12. самосталном пуку КНОЈ-а у Сплиту.²⁰ Пуковник Драго Ђукановић обавестио је 23. августа Министарство иностраних послова да су јединице Југословенске ратне морнарице 21. августа ухватиле једну италијанску рибарицу.²¹ Брод је предат 12. самосталном пуку КНОЈ-а. Штаб КНОЈ-а послао је 18. септембра Министарству иностраних послова извештај о повредама југословенских територијалних вода, као и детаље о заплени два италијанска рибарска брода 15. и 16. септембра.²² Јединице Југословенске ратне морнарице предале су органима Поморске контроле КНОЈ-а 17. и 18. септембра по један италијански рибарски брод, који су након тога предати лучким властима, које су капетане казнили предвиђеном новчаном казном, а затим су бродови пуштени да се врате у Италију.²³

Помоћник начелника 1. регионалног одељења Благоје Хаџипанзов потписао је извештај који је Министарство иностраних послова 1. октобра 1947. послало посланству ФНРЈ у Риму у коме је наведено да италијанске рибарице свакодневно крше југословенске територијалне воде.²⁴ У извештају се наводи да их југословенске поморске јединице хватају, лучке власти кажњавају вође посада по прописима царинске службе, врше заплenu робе, а након тога риба-

¹⁸ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 414315.

¹⁹ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 415542.

²⁰ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 415885.

²¹ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 416222.

²² АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 418219. Допуна овог извештаја са називима бродова послата је 25. септембра 1947. АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 418653.

²³ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 418534.

²⁴ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 418653.

рице са посадом најчешће пуштају у Италију. Наведено је да је, према непотпуним подацима, у периоду од 13. јула до 18. септембра 1947. заплешено 12 рибарских бродова. Пуковник Драго Ђукановић известио је 16. октобра начелника 1. регионалног одељења Министарства иностраних послова Јоже Брилеја о заплени двеју рибарица 13. октобра.²⁵ КНОЈ је 8. новембра у 20.30 часова зауставио брод „Анунђата“, 9. новембра заплешен је брод „Нуово фјоре“.²⁶ Обе рибарице су 9. новембра ујутру спроведене у луку Вис и предате јединицама војске, које су их са целокупним инвентаром и посадом наредног дана предале лучкој капетанији на Хвару.²⁷

Према информацијама које је заступник начелника Штаба КНОЈ-а потпуковник Бранислав Кисић доставио 4. децембра 1947. Министарству иностраних послова, италијански бродови су од ослобођења Југославије вршили повреду југословенских територијалних вода и да је до тог тренутка у недозвољеном риболову било ухваћено 75 италијанских бродова, док је велики број њих успео да побегне.²⁸ Према сазнањима која је КНОЈ имао, дошло се до закључка да постоји изражена неодговорност италијанских власти да своје рибаре спрече да лове у југословенским водама. У Штабу КНОЈ-а сматрали су да италијанска влада треба да предузме озбиљне мере и да спречи овакве случајеве. Као допуну на наведених 75 рибарских бродова, потребно је навести да је Поморска контрола КНОЈ-а 5. децембра запленила један брод, 9. децембра Министарство иностраних послова обавештено је о заплени три рибарска брода, затим је у ноћи 10. на 11. децембра Поморска контрола КНОЈ-а запленила девет италијанских бродова, а 14. децембра заплешен је још један рибарски брод.²⁹ Поморска контрола КНОЈ-а запленила је 26. јуна 1948. једну италијанску рибарицу, која је предата лучкој капетанији Комижа.³⁰

²⁵ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 420622.

²⁶ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 422862.

²⁷ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 423193.

²⁸ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 424898.

²⁹ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 425274. АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 425432. АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 425692. АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 426122

³⁰ АМСП, ПА, 1948, ф. 68, бр. 417927.

Активности југословенске владе у решавању проблема заплених рибарских бродова

Након што су савезничке власти покренуле питање повратка италијанских рибарских бродова, у Министарству иностраних послова разматрана је ситуација и могућности даљег реаговања. Делегат италијанске владе др Ђезари Мерзагора (Cesari Merzagora Merzosor), који је средином марта 1947. боравио у Београду, такође је код југословенског Министарства иностраних послова покренуо питање заплене рибарских бродова.³¹ Током разговора који водио у Министарству иностраних послова речено му је да ће се сви евентуални спорови по том питању најбоље решавати ако се она оставе по страни док се не успоставе редовни дипломатски односи између две земље, а да након тога италијанско представништво покрене питање за сваки брод посебно. Након што је о овоме обавештено Министарство поморства, начелник Правног одељења Министарства поморства Милан Којен упозорио је 28. марта 1947. Министарство иностраних послова да ће по успостављању дипломатских односа између ФНРЈ и Италије италијанска влада сигурно покренути питање заплених италијанских рибарских бродова.³² У акту је наведено да заплени италијанских рибарских бродова нису вршили органи Министарства поморства, већ органи Команде Југословенске ратне морнарице, односно Команде КНОЈ-а, те да Министарство иностраних послова треба да се за све потребне податке и обавештења по овом питању обрати директно Министарству народне одбране, односно Главном генералштабу – Одељењу за морнарицу.

Посланство у Риму упутило је 22. марта 1947. године Министарству три промеморије италијанског Министарства иностраних послова по питању италијанских једрењака за које се сматрало да су их заплениле југословенске власти.³³ Јоже Брилеј тражио је 11.

³¹ АМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 44691.

³² АМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 45663.

³³ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 45324. Брод „Аурелио Ц”, регистрован у Риминију, 1945. узет у Трсту као ратни плен (промеморија 08003/11); „Доралиће” и „Иницио П”, регистровани у Кјођи (Chioggia), ухваћени 9. јануара 1947. код Рта Камењак близу Пуле (Саро Promontore), посада пуштена; рибарске мреже и прибор мо-

априла од Штаба КНОЈ-а тачан списак свих заплених италијанских рибарских бродова са следећим подацима: где су заплени (да ли у југословенским територијалним водама или на отвореном мору и на којој даљини од обале), из ког разлога (противправно рибарење, кријумчарење или су се склонили у југословенске луке због невремена), где су се бродови тренутно налазили и какав је њихов статус (да ли је донета одлука о конфискацији, да ли се бродови употребљавају).³⁴ Како би се оценила правна основаност тих заплена, Министарство иностраних послова тражило је 16. априла 1947. од Министарства унутрашњих послова Народне Републике Словеније податке под којим околностима су заплени бродови.³⁵ Министарство иностраних послова настојало је да анализира сваки појединачни случај и да укаже на неправилности које су југословенски војни и безбедносни органи вршили приликом заплена бродова. Секретар Чедомил Вељачић из посланства у Риму послао је 26. маја 1947. Министарству четири промеморије италијанског Министарства иностраних послова од 17. маја, којима су тражене информације у вези са запленим бродова од југословенских власти.³⁶ Министарство иностраних послова тражило је 10. јуна податке од Министарства поморства у вези са промеморијама италијанске владе.³⁷

На вест која је 30. маја стигла из Штаб КНОЈ-а о заплени једног италијанског рибарског брода на 9,5 миља од острва Грујица реаговао је 9. јуна начелник Економско-правног одељења Министарства иностраних послова Драгутин Ђурђев, који је обавестио Штаб КНОЈ-а да уколико је реч о „невином рибарењу“, југословенске локалне власти морају бити обазриве због тога што западни савезници, који штите интересе италијанске владе, у својим честим протестним нотама карактеришу овакве случајеве као грубо кршење принципа међународног права и тиме непотребно штете спољнополитичком угледу Југославије.³⁸ Ђурђев је подсетио да се југословенске територијалне воде простиру у даљину од 6 миља (11,5 km) од

торног рибарског брода „Каберто“ из Венеције који је 9. јануара 1947. ухваћен у близини Веруде и одведен на Ријеку где је задржан, док је посада враћена.

³⁴ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 46458.

³⁵ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 46754.

³⁶ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 410006.

³⁷ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 410006.

³⁸ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 49925.

сваке тачке на југословенској обали и да изван територијалних вода југословенске власти немају правног основа ни оправдања за заплону или претрес страног брода. Навео је да према југословенском Царинско-поморском правилнику од 14. маја 1925. за неовлашћено рибарење у југословенским водама изриче се новчана казна и одузимање ловине, али не и конфискација брода.³⁹ Конфискација је била могућа уколико је брод вршио кријумчарење у најтежем облику (оружје и муницију). Од Штаба КНОЈ-а затражено је да спроведе истрагу и да о резултатима обавести Министарство иностраних послова. На основу анализе информација којима је КНОЈ располагао, новчана казна није имала ефекта, већ је служила италијанским рибарима као подстицај за бесправно рибарење.⁴⁰ Италијанским рибарима било је финансијски исплативо да ризикују, јер су у случају да буду ухваћени плаћали минималну казну, а рибу су у Италији продавали по доброј цени. У прилог томе иде и чињеница да је рибарица „Марија Конђета” 13. октобра 1947. ухваћена по други пут у току исте године у недозвољеном рибарењу у југословенским територијалним водама.⁴¹ Рибарице „Марија Конђета” и „Седел Франко”, које су заједно заплењене, предате су лучкој капетанији у Сплиту, која је заплењену робу (941 kg рибе) преко тамошње рибарске задруге распродала, а власнике ухваћених бродова казнила новчаном казном од по 5.000 динара.

У вези са захтевима за повратак бродова југословенско Министарство иностраних послова било је под притиском званичних захтева који су долазили из италијанског посланства, затим захтева физичких и правних лица из Италије, као и италијанске штампе. Истовремено, југословенски државни органи нису имали јединствен став о начину поступања у таквим ситуацијама. Уз ноту коју је италијанско посланство предало 3. децембра 1947. достављен је списак од 15 заплењених италијанских бродова.⁴² С обзиром на то да одговора није било, посланство је нотом од 24. фебруара 1948. ургирало достављање одговора на ову ноту.⁴³ Поступајући према

³⁹ Додатак *Службеним новинама Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, бр. 117, 27. мај 1925, 1–10.

⁴⁰ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 424898.

⁴¹ АМСП, ПА, 1947, ф. 53, бр. 421118.

⁴² АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 424743.

⁴³ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 46080.

захтеву фирме „А. Тиаци“ из Трста, која је потраживала рибарски брод „Квинта“ заплешен 19. септембра у Изоли, Министарство иностраних послова тражило је податке од Генералштаба Југословенске армије.⁴⁴ С обзиром на то да од Генералштаба нису добијене тражене информације, осим податка да је по том питању затражен извештај о чињеничном стању од ВУЈА у Зони Б Слободне територије Трста, 29. септембра упућена је ургенција Другој (обавештајној) управи Генералштаба.⁴⁵ Из Друге управе добијен је одговор да је, на основу информација које је имала ВУЈА, брод „Квинта“ враћен власнику након што је он положио кауцију код јавног тужиоца у Копру, који је требало да реши питање недозвољеног извоза сандука од стране власника брода.⁴⁶ Конкретан потез направили су опуномоћени делегати и власници пет бродова заплешених током 1946. у југословенским територијалним водама.⁴⁷ Они су стигли у Југославију и од 27. августа 1947. у Штабу 12. самосталног пука КНОЈ-а у Сплиту чекали пријем и преузимање ових бродова. Штаб КНОЈ-а је најпре наредио Штабу 12. самосталног пука да делегате и власнике упуту у установе где су се налазили поменути бродови да тамо чекају решење о предаји бродова. Након тога, 6. септембра, начелник Другог одељења Штаба КНОЈ-а пуковник Сава Вукелић проследио је њихову молбу Министарству иностраних послова. Штаб КНОЈ-а је 8. септембра обавештен да Министарство иностраних послова није надлежно да донесе решење о враћању ових бродова и да тај предмет спада у надлежност војних власти.⁴⁸ Мато Јакшић, начелник 1. регионалног одељења Министарства иностраних послова, навео је тада да је потребно утврдити да ли су власници ових бродова дужни да плате одређену новчану казну за бесправно рибарење у југословенским територијалним водама, али да свакако све заплешене бродове треба вратити њиховим власницима. Италијански посланик у Београду Енрико Мартино (Enrico Martino) ургирао је 25. септембра код помоћника министра иностраних послова Владимира Велебита добијање писаног одговора на ноту по питању ових ри-

⁴⁴ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 416267.

⁴⁵ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 418473.

⁴⁶ АМСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 418768.

⁴⁷ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 416977.

⁴⁸ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 416977.

барских бродова.⁴⁹ Након поновљеног захтева од 17. новембра да КНОЈ достави податке о рибарицама, пуковник Вукелић је 21. новембра обавестио Министарство иностраних послова да је 2. септембра послат извештај о узроцима и месту заплена, као и о томе где су у том тренутку поменуте рибарице биле на употреби.⁵⁰ На крају је замолио да се Министарство иностраних послова за све остале податке обрати Министарству унутрашњих послова ФНРЈ као надлежном за решавање питање враћања италијанских рибарица.

У вези са догађајем када је Одељење КНОЈ-а са острва Палагружа ухватило 26. новембра у 14 часова четири италијанске рибарице које су рибариле у југословенским територијалним водама 3,5 km од поменутог острва, помоћник начелника 1. регионалног одељења Министарства иностраних послова Врлета Круљ послао је 10. децембра упутство Трећем одељењу Штаба КНОЈ-а да се све пресуде или акта које се доносе у вези са овим хватањима позивају на члан 11. Мировног уговора са Италијом, као и на члан 10. Брионске конвенције, којом су дефинисана важећа италијанска права у водама Палагруже.⁵¹ У складу са упутствима Министарства иностраних послова, Треће одељење КНОЈ-а послало је потребне инструкције Поморској контроли КНОЈ-а, уз напомену да упозна цивилне лучке власти са поступком приликом доношења аката у вези са италијанским рибарицама ухваћеним приликом рибарења у водама Палагруже.⁵² Истим актом Министарство је обавештено да Поморска контрола КНОЈ-а није изрицале казне ухваћеним италијанским рибарицама које су недозвољено рибариле у југословенским територијалним водама, већ су све предате на поступак цивилним лучким властима, које изричу казне. Пуковник Ђукановић тражио је објашњење у вези са чланом 10. Брионске конвенције: да ли се поменути лов односи само на летњи период „летних мракова”, јер би у том случају сваки риболов у том тренутку био недозвољен. Врлета Круљ је 19. децембра 1947. одговорио Штабу КНОЈ-а и потврдио да је недозвољен сваки италијански риболов на поменутом месту, ако не одговара условима члана 11. Мировног уговора и члана 10. Бри-

⁴⁹ АМСП, ПА, 1947, ф. 50, бр. 414283.

⁵⁰ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 423738, бр. 422326.

⁵¹ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 424587.

⁵² АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 425965.

онске конвенције.⁵³ С циљем добијања тачног тумачења термина Брионске конвенције, „летни мракови – главни и нузгредни“, као и трајања овог периода, Круљ је препоручио да се КНОЈ обрати Министарству обалног поморства и рибарства НР Хрватске.

На захтев Правно-организационог одељења Председништва владе ФНРЈ од 17. децембра 1947, Економско-правно одељење Министарства иностраних послова послало је правно тумачење ситуације у вези са заплењеним италијанским бродовима.⁵⁴ На основу анализе података утврђено је да међу заплењеним бродовима има бродова који су рибарили изван југословенских територијалних вода, затим бродова који су се склонили у југословенске воде усред више силе и бродова који су бесправно рибарили у југословенским територијалним водама. Наведено је да је неоспорно да југословенске власти нису смеле да задржавају бродове који су рибарили изван југословенских територијалних вода, као ни оне који су се склонили у југословенске воде услед више силе. Констатовано је да овакви бродови одмах морају бити враћени власницима, док је питање статуса могло бити постављено само у вези са италијанским бродовима који су бесправно рибарили у југословенским територијалним водама. Економско-правно одељење подсетило је на то да италијански рибари потпадају под одредбе југословенских прописа једино у случајевима када прекораче права која су им дата, када не поштују прихваћене обавезе (односно, ако не лове баркама или мањим алатом, ако не лове мрежама срделарама у одређено време и уколико је број њихових бродова већи од 40). У акту Министарства иностраних послова напоменуто је да се у решењу о казни не треба позивати на члан 10. Брионске конвенције као на уговорну одредбу, јер је њоме било дозвољено да италијански рибари лове и у другим деловима југословенског територијалног мора. Због тога би, уколико се југословенске власти буду позивале на овај члан, могло да се сматра да југословенска влада признаје Брионску конвенцију. Даље је наведено да су права рибарења Италијана у југословенским територијалним водама као и њихове дужности биле регулисане одредбама Брионске конвенције, али с обзиром на то да је Брионска конвенција престала да важи, свако рибарење Италијана, осим у водама

⁵³ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 425965.

⁵⁴ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 426046.

Палагруже, постало је недозвољено. У вези са дилемом о томе како југословенске прописе треба примењивати на бесправно рибарење странаца у југословенским територијалним водама, у Економско-правном одељењу Министарства иностраних послова сматрали су да у оваквим случајевима не треба примењивати прописе Закона о поморском риболову, јер право рибарења у својим територијалним водама државе резервишу искључиво за своје држављане. То је подразумевало да сваки рибарски брод мора да буде уписан у регистар рибарица и да добије рибарску пропусницу на основу које се доказује народност брода. Уколико би брод делимично или потпуно прешао у власништво странаца, морао је бити брисан из регистра. На основу овога изведен је закључак да су одредбе Закона о поморском риболову могле да се примењују само на југословенске држављане, а на странце само уколико им је неким међународним уговором признато право пословања, односно рибарења у југословенским водама. У акту Министарства иностраних послова даље је наведено да би примена Закона о поморском риболову на бесправно рибарење странаца у југословенским територијалним водама била опасна не само због незнатне казне коју он предвиђа него и због тога што овим законом није јасно одређена ширина југословенског територијалног мора. Други закон који је узет у тумачење, Закон о кретању на граници, такође није могао бити примењен. Наиме, границе југословенског територијалног мора нису могле да се изједначе у погледу прелаза са државном границом, с обзиром на то да је међународно јавно право дозвољавало пролаз страним бродовима кроз територијално море. По мишљењу Министарства иностраних послова, на бесправно рибарење страних држављана требало је применити прописе Царинско-поморског правилника из 1925. године. Неке одредбе овог правилника наведене су у контексту решавања конкретних ситуација. Тако је могућност југословенских царинских власти да врше надзор и контролу над испуњавањем југословенских прописа и на територијалном мору тумачена на основу члана 1. Правилника, а у вези са чланом 1. Царинског закона, где је царинска линија изједначена са државном границом. Даље је објашњено да државна граница по међународном праву обухвата и територијално море, с тим да је пролаз кроз територијално море страним трговачким бродовима дозвољен уз поштовање односних прописа обалске државе (нпр. царинских прописа, прописа о риболову,

каботаже итд). Даље су протумачени одговарајући чланови Царинско-поморског правилника. Бродови затечени у југословенским водама морају имати царинске исправе било од југословенских било од страних власти за товар који се на њима налази (чл. 10), а ако се роба укрцава у територијалним водама, где у сваком случају долази уловљена риба, онда се утовар мора извршити у присуству царинских власти (чл. 25). Рибарски бродови као и чамци који им служе као помоћно средство затечени у риболову и пловидби без прописаних легитимација за риболов подлежу царинском надзору као и други бродови (чл. 54/3). Уколико је брод послужио за кријумчарење робе, у Царинско-поморском правилнику предвиђене су следеће казне: конфискација робе, новчане казне и конфискација брода. У намери да се отклоне дилеме које су постојале код југословенских државних органа, у овом акту Министарства иностраних послова објашњено је да су за доношење решења по питању бесправног рибарења италијанских држављана у југословенским територијалним водама надлежне царинске власти и да би им до доношења нових прописа требало овакве предмете упућивати на надлежност ради доношења потребних одлука. На крају овог обраћања Правно-организационом одељењу Председништва владе ФНРЈ, из Економско-правног одељења Министарства иностраних послова указано је на потребу хитног доношења нових прописа који би тачно предвидели права и дужности југословенских и страних рибара, затим правне санкције, као и органе власти који ће бити надлежни да по тим прописима поступају. Председништву ФНРЈ је напоменуто да надлежним југословенским властима треба скренути пажњу да не врше бесправну заплону страних рибарских бродова, као и да на запленим бродовима не врше никакве оправке и преправке, осим у случају када је то нужно да би се брод спасао од пропасти.

Реагујући на вест објављеној у италијанској штампи о томе да су југословенске власти 22. децембра 1947. на подручју Палагруже заплениле око 30 рибарских бродова са 160 чланова посаде, министар иностраних послова Станоје Симић је 27. децембра послао југословенском посланику у Риму Младену Ивековићу објашњење да се италијански рибари нису придржавали одредби тачке 2. члана 11.

Уговора о миру и да су у палагрушким водама ловили изван дозвољеног периода и са мрежама на које немају право.⁵⁵

Након заплене бродови су најчешће били предати на употребу разним предузећима у Хрватској и Црној Гори.⁵⁶ Током новембра 1947. републичке власти Хрватске и Црне Горе почеле су да враћају заплењене бродове. Ради што бржег решавања ових питања вршени су покушаји да се појача координација активности и размена информација између Министарства иностраних послова и Министарства унутрашњих послова. Ипак, било је и проблема у координацији. Након што је Министарство иностраних послова у вези са враћањем бродова „Горгона“, „Ана“ и „Интрепидо“ примило депешу неколико италијанских бродовласника, из Министарства иностраних послова затражена је 1. децембра помоћ у откривању локације на којој се ови бродови налазе.⁵⁷ У одговору који је из Министарства унутрашњих послова упућен 4. децембра, Министарство иностраних послова обавештено је да је Министарство народне одбране било упутило предмет у вези са наведеним проблемом, али да је исти достављен Председништву владе с мишљењем да би поступак за враћање рибарских бродова требало поверити Министарству поморства.⁵⁸ Недовољно добра координација активности у вези са проблемом италијанских рибарских бродова била је разлог због чега се помоћник министра иностраних послова Алеш Беблер 16. марта 1948. обратио Министарству унутрашњих послова.⁵⁹ Навео је да би, с обзиром на чињеницу да је нарушавање југословенских територијалних вода од италијанских рибарица, заплена и задржавање тих рибарица постало један од југословенских спољнополитичких проблема, а у Италији и проблем унутрашње политике, било потребно да Министарство иностраних послова буде обавештено о тим догађајима. Беблер је предложио да се извештавање о овим случајевима реши на исти начин како је решено извештавање о пограничним инцидентима, како би министарство добијало редовне извештаје. Упозорио је да је за Министарство иностраних послова

⁵⁵ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 426957.

⁵⁶ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 423738.

⁵⁷ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 422326.

⁵⁸ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 424802.

⁵⁹ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 47154.

веома важно да у тим извештајима буде наведено не само када је рибарица задржана него и када је пуштена. Објаснио је да је то било потребно због тога што се у Италији даје публицитет задржавању рибарица, а прећуткује се пуштање и да је због тога неопходно да се на основу тачних података са југословенске стране нагласи ова чињеница. Јоже Брилеј је 12. фебруара 1948. рекао посланику Мартину да југословенска влада жели да реши питање заплених италијанских рибарица, али да италијанска штампа злоупотребљава добре гестове Југославије тврдњама да су рибарице ослобођене само под условом да превозе оружје у Италију.⁶⁰

На основу информација које је Ивековић 16. фебруара 1948. доставио Министарству иностраних послова, изгледало је да је италијанска влада одлучила да заиста и предузме озбиљне мере. Ивековић је известио о маневрима италијанске ратне флоте у тиринским и јонским водама и пренео саопштење италијанске владе да ће три корвете („Ибис“, „Габиано“ и „Пеликано“) крстарити крајем месеца на доњем Јадрану, а да ће након тога из Барија, Венеције и Анконе штитити италијанске рибарске бродове и вршити контролу над кријумчарењем оружја.⁶¹ Ивековић је у извештају навео да сматра да је ово уперено против ФНРЈ, да треба очекивати да ће се корвете појављивати у близини југословенских острва и да није искључен „провокациони карактер ових кретања италијанских ратних бродова“. На крају извештаја Ивековић је изнео свој став да је потребно тражити од италијанске владе објашњење и о свему обавестити међународну јавност. Велебит је у одговору Ивековићу навео да је потребно да посланство настави да прати ситуацију и да даље извештава у вези са крстарењем италијанских бродова по Јадрану, али да Министарство иностраних послова за сада неће интервенисати.⁶² Ивековић је 23. фебруара телефоном обавестио Беблера да је од италијанског Министарства иностраних послова примио ноту којом се Југославији даје до знања да ће у будуће бродови италијанске ратне морнарице пратити бродове италијанских рибара и онемогућавати њихов улазак у југословенске територијалне воде.⁶³ У

⁶⁰ АМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 48500.

⁶¹ АМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 44518.

⁶² АМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 44518.

⁶³ АМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 45444.

телеграму који је упутио 24. фебруара Ивековић је обавестио Министарство да је италијанско Министарство иностраних послова нотом од 22. фебруара известило да је италијанска влада одредила да јединице италијанске флоте осматрају италијанске рибарске бродове у намери да спречи да они улазе у југословенске територијалне воде и изазивају инциденте.⁶⁴ У саопштењу италијанске владе наведено је да је командантима јединица наређено да пажљиво врше ову службу и изражено је уверење да ће слична упутства бити дата и са југословенске стране како би се ова служба обављала у обојаном интересу и избегли нежељени инциденти. Наведено је да је планирано да ова служба почне у току друге половине фебруара и да је њен главни циљ био да италијански рибари поштују југословенске територијалне воде. Лазар Латинковић, заменик начелника 1. регионалног одељења, обавестио је 26. фебруара о овим плановима италијанске владе Генералштаб Југословенске армије, Штаб КНОЈ-а и Министарство унутрашњих послова ФНРЈ.⁶⁵

Помоћник начелника Генералштаба ЈА генерал-мајор Блажо Јанковић упутио је 15. марта акт Министарству иностраних у коме је наведено да Генералштаб сматра да се у формулацији „да јединице италијанске ратне морнарице врше службу надзора над рибарским лађама” у ствари крије заштита тих лађа, што у суштини значи да италијанска влада приписује да југословенска влада врши недозвољене активности према тим рибарским лађама.⁶⁶ Даље се наводи да Генералштаб сматра да су мере праћења које су предузеле италијанске власти „непожељне и изазивачке” и да присуство ратних бродова неће смањити могућност инцидента. Штавише, у Генералштабу су сматрали да ће рибарске лађе, имајући ослонац у оружаном пратњи, бити још дрскије у кршењу југословенских територијалних вода. На основу наведеног из Генералштаба су предложили да би италијанској влади требало упутити одговор да југословенска влада сматра да су предузете мере надзора рибарских лађа од италијанских ратних бродова „нецелисходне и непожељне, већ сматрамо да би било целисходније да италијанска влада скрене пажњу својим рибарима да се тачно придржавају постављених угово-

⁶⁴ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 45153.

⁶⁵ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 45153.

⁶⁶ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 47243.

ра о рибарењу, чиме ће отпасти свака могућност да дође до било каквих инцидената”.

Упркос мерама предузетим и са југословенске и са италијанске стране инциденти са рибарским бродовима су настављени. Типичан пример представљају догађаји у вези са бродовима „Сан Ђусто” и „Тересина”, који су били и разлог да италијанско посланство у Београду 16. марта 1948. упути протестну ноту.⁶⁷ Након провере околности под којима су се догодили напади југословенских поморских јединица на ова два брода, начелник Трећег одељења Штаба КНОЈ-а пуковник Миле Давидовић обавестио је 8. априла 1948. Министарство иностраних послова да случај са бродом „Сан Ђусто” од 29. јануара 1948. није познат поморским органима КНОЈ-а, као ни Команди Југословенске ратне морнарице.⁶⁸ У вези са инцидентом који се догодио 12. фебруара 1948. са бродом „Тересина”, установљено је да је југословенски моторни чамац (МЧ4) испловио у Тршћански залив ради контроле воде које спадају под надлежност ВУЈА. Док је пловио из правца Копра према Пирану, чамац је наишао на италијанску барку која је превозила дрва и имала уредна документа. Истовремено, недалеко одатле рибарила је једна италијанска рибарица која је када је видела југословенски чамац кренула у правцу Италије. С обзиром на то да се након позива да стане није зауставила, са југословенског чамца испалено је неколико метака упозорења, а затим још неколико метака у правцу рибарице, која је убрзо ушла у италијанске воде. У извештају КНОЈ-а напоменуто је да се цео случај догодио у водама Слободне територије Трста и да се поменути југословенски чамац у том тренутку налазио под непосредном командом ВУЈА. Лазар Латинковић је 12. марта 1948. упутио акт ВУЈА у вези са заустављањем италијанске рибарице од посаде моторног чамца и тражио детаљније податке о томе.⁶⁹ Стјепан Вукушић, секретар ВУЈА, упутио је из Копра 21. априла 1948. Министарству иностраних послова изјаву милиционера Серафима Јуришевића, контролора на патролном чамцу МЧ4, дату 19. априла 1948, из које се види да је наведена рибарица била у југословенским територијалним водама

⁶⁷ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 413951.

⁶⁸ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 49554.

⁶⁹ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 49554.

и да након упућеног позива није хтела да се заустави.⁷⁰ У одговору је наведено да ВУЈА не располаже подацима за наведени инцидент од 29. јануара, као и да контролни чамац МЧ4 није више на подручју под контролом ВУЈА, већ је враћен КНОЈ-у. Наведено је мишљење ВУЈА да је наведени инцидент измишљен, јер о њему није писала ни тршћанска „реакционарна“ штампа, која увек овакве случајеве користи против Југославије. Југословенско Министарство иностраних послова је на основу сакупљених података 7. маја 1948. послало ноту италијанском посланству у којој је наведено да наведени инцидент није ништа друго него један од многобројних кршења југословенских територијалних вода од италијанских рибарица. Као одговор на ову ноту италијанско посланство упутило је 20. маја 1948. ноту Министарству иностраних послова у којој се наводи да чињеница да југословенске власти не могу да утврде како је дошло до инцидента са италијанским чамцем „Сан Ђусто“ указује да југословенске јединице патролирају без икакве контроле власти.⁷¹ У вези с бродом „Терезина“ наведено је да се он налазио изван територијалних вода Слободне територије Трста и да није рибарио у тим водама. Истом нотом италијанско посланство доставило је и списак италијанских рибарица које су ухватиле југословенске власти изван југословенских територијалних вода. Списак садржи укупно 84 назива рибарица ухваћених у периоду од 28. фебруара 1947. до 14. марта 1948, уз навођење датума и локације на којој се то десило. На крају ноте наводи се да југословенски органи крше право италијанским рибарима да слободно рибаре на слободном мору као и у водама Палагруге. Као одговор на ову ноту италијанског посланства југословенско министарство упутило је ноту 4. јуна 1948. у којој се наводи да располаже бројним изјавама италијанских рибара који тврде да су намерно ушли у југословенске територијалне воде, а да је такав случај и са две поменуте рибарице.⁷²

Ивековић је 20. марта 1948. обавестио Министарство иностраних послова да је „провинциски комитет фронта демократије Песаро“ упутио посланству писмо којим моли да југословенске власти пусти заплећене бродове „Федерацио“ и „Барион“ који се нала-

⁷⁰ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 411268.

⁷¹ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 413951.

⁷² АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 413951.

зе у Пули.⁷³ У писму је наведено да заплена бродова и посаде има негативан одјек у вези са „клеветничком кампањом” италијанске владе против Југославије. Министар Симић одговорио је 24. марта 1948. и рекао да је у вези са питањем рибарских бродова начелно решено да се сви врате, тако ће бити враћена и два наведена брода.⁷⁴ Илија Цоловић, вршилац дужности начелника Правног одељења Министарства поморства, обавестио је 19. маја 1948. Министарство иностраних послова да су ове две наведене рибарице биле заплењене од Лучке капетаније у Пули због бесправног рибарења у југословенским водама, али је касније установљено да поменути бродови нису рибариле у југословенским водама и они су 16. марта 1948. пуштени и предати њиховим власницима.⁷⁵ Министар Симић је 24. маја 1948. обавестио посланство у Риму да су рибарице враћене.

Мартино је током разговора са Беблером 9. јуна 1948. поновио захтев италијанске владе за повратак рибарских бродова које су заплениле југословенске власти и у контексту захтева италијанске владе да Југославија врати заплењене италијанске рибарске бродове, указао на случај који се догодио неколико дана раније, 3. јуна, када се југословенски путнички авион који је летео на линији Београд–Сарајево принудно спустио у Барију.⁷⁶ Италијански посланик је кроз осмех прокоментарисао да је Италија могла да задржи југословенски авион.⁷⁷

Италијанско посланство у Београду ургирало је нотама да се открије где се налазе поједине италијанске рибарице које су заплениле југословенске власти.⁷⁸ Посланство је нотом од 22. децембра 1948. доставило југословенском Министарству иностраних послова списак од 27 италијанских рибарица које су југословенске власти заплениле у периоду од 24. новембра до 1. децембра 1948. године.⁷⁹

⁷³ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 47813.

⁷⁴ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 47813.

⁷⁵ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 413564.

⁷⁶ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 420992.

⁷⁷ АМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 428948.

⁷⁸ АМСП, ПА, 1948, документа у фасцикли 72.

⁷⁹ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 431450.

Потписивање Споразума о рибарењу и наставак инцидента

Један од проблема који је био очигледан у вези са запленом италијанских рибарских бродова био је непостојање одговарајућих правних прописа којима би било регулисано рибарење италијанских рибара у југословенском делу Јадранског мора. Због тога су истовремено са покушајима решавања проблема инцидента на мору вођени и разговори о потписивању споразума о рибарењу. Југословенска влада је разматрала и могућност да се остави на снази Конвенција о рибарењу на Јадранском мору од 14. септембра 1921, али је у Министарству иностраних послова почетком априла 1947. одлучено да је потребно „склопити нови уговор који ће водити рачуна о конкретним околностима”.⁸⁰

С обзиром на то да је италијанска влада имала економски интерес за склапање таквог споразума, иницијатива за почетак преговора дошла је од италијанског министра иностраних послова Сфорце (Carlo Sforza) 27. јула 1947. године.⁸¹ Још једна карактеристика југословенско-италијанских односа јесте и чињеница да је од иницијативе до потписивања прошло доста времена током кога су вођени интензивни разговори. Неке од кључних одлука довољно одсликавају читав процес који је довео до споразума. Југословенска влада је 10. фебруара 1948. саопштила италијанској влади да се преговори морају повезивати и условљавати са италијанским репарационим обавезама које проистичу из Уговора о миру.⁸² У одговору који је уследио 20. фебруара 1948. италијанска влада је на југословенске предлоге о рибарењу понудила неколико противуслуга.⁸³ Након што су се обе владе сагласиле око тога да су испуњени услови за почетак преговора, италијанска делегација је 18. децембра 1948. стигла у Београд.⁸⁴ Споразум између владе Федеративне Народне Републике Југославије и владе италијанске републике о рибарењу италијанских рибара у ју-

⁸⁰ АМСП, ПА, 1947, ф. 66, бр. 46178.

⁸¹ АМСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 414104.

⁸² АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 43193.

⁸³ АМСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 44812.

⁸⁴ АМСП, ПА, 1948, ф. 76, бр. 431072.

гословенским водама потписан је 13. априла 1949. у Београду и ступио је на снагу 1. маја 1949. са роком важења од две године.⁸⁵ У члану 13. наведено је да ће споразум бити прећутно продужаван сваке године уколико га не откаже једна од двеју влада, уз отказни рок од четири месеца. Лео Матес и Енрико Мартино потписали су 26. фебруара 1951. Протокол о продужењу споразума о рибарењу италијанских рибара у југословенским водама, којим је споразум од 13. априла 1949. продужен на годину дана, почев од 1. маја 1951. године.⁸⁶ Истог дана, разменом писама између Мартина и Матеса договорено је да 15. новембра 1951. године две владе отпочну нове преговоре за продужење важења Споразума о рибарењу.

Инциденти са рибарским бродовима настављени су и након потписивања Споразума о рибарењу. Због честих улазака италијанских рибарских бродова у југословенске територијалне воде помоћник министра иностраних послова Иво Вејвода је 10. марта 1950. године предао посланику Мартину ноту у вези са овим проблемима.⁸⁷ С обзиром на то да је повод за овај разговор био недавни инцидент код Пореча када су погинули капетан рибарског брода „Сан Марко” и један југословенски војник, Вејвода је искористио прилику да укаже на озбиљност ових проблема и нагласио да овај инцидент показује какве последице могу имати сталне повреде југословенских територијалних вода. У име југословенске владе Вејвода је изјавио жаљење због смрти италијанског капетана брода и спремност да југословенска влада породици погинулог плати одштету, као и да југословенски погранични органи буду позвани на одговорност. Нагласио је и чињеницу да долазак италијанских рибарица у југословенске воде служи и циљевима који су уперени против безбедности ФНРЈ.

Наведени инцидент код Пореча показао је да две владе и даље нису биле на истим позицијама у вези са правним прописима и њиховим тумачењем. Посланик Мартино је током разговора са

⁸⁵ *Међународни уговори ФНРЈ*, свеска 1, 1949. година, издање Министарства иностраних послова.

⁸⁶ *Међународни уговори ФНРЈ*, свеска 3, 1952. година.

⁸⁷ Архив Југославије, фасцикла 836 (Кабинет маршала Југославије), I-3-b/342.

Вејводом рекао да треба разликовати југословенске територијалне воде, које обухватају појас од 6 миља, од такозване заштитне зоне од 4 миље, над којом не постоји југословенски суверенитет. Сматрао је да ФНРЈ има право да предузима извесне заштитне мере с циљем очувања морског блага у том појасу, али да југословенска влада нема право да забрани пролаз рибарица кроз ове воде. Према информацијама које је Martino имао, наведени инцидент се није догодио у територијалним водама ни у заштитној зони, већ се десио на удаљености од 25 миља од југословенске обале. Вејвода је одговорио да је утврђено да је италијанска рибарица ухваћена у риболову на 8,5 миља од југословенске обале, дакле у такозваној заштитној зони у којој је риболов забрањен. Сматрао је да чињеница да је влада ФНРЈ изразила жаљење поводом последица овога инцидента не ослобађа посаду рибарице „Сан Марко” кривице за повреду југословенских вода и недопустивог односа према југословенским органима, јер је посада морала да се одазове позиву југословенских органа да их спроведе у Пореч. Подсетио је да је нетачно да италијанским рибарима није познато да је забрањен риболов у заштитној зони, јер ни власти Краљевине Југославије нису дозвољавале риболов у овој зони. Вејвода је указао и на чињеницу да је недавно објављен општи закон о риболову, којим је изричито забрањен риболов у територијалним водама и у заштитној зони и дозвољен само на основу специјалне дозволе. Као трећу чињеницу која је указивала на однос италијанских рибара према Југославији, Вејвода је навео да рибари не долазе само у заштитну зону него и у територијалне воде, као и да се често враћају исте рибарице и после вишеструког хватања и кажњавања. Четврта чињеница на коју је Вејвода указао била је та да италијански рибари не поштују Споразум о рибарењу који је склопљен између Југославије и Италије и који њима омогућава легалан риболов у југословенским водама. Сматрао је да због те чињенице повреде југословенских територијалних вода због риболова треба још више осудити и влада ФНРЈ је присиљена да предузме оштрије мере против непрестаних повреда југословенских вода од италијанских рибарица. Martino је покушао да оправда незаконит риболов у југословенским водама тврдећи да је Уговор о риболову за њих неповољан, пошто не даје могућности риболова рибарицама из северног Јадрана, из Кјође

(Chiogge), него само рибарицама из средње и јужне Италије, као и да постоји стогодишња традиција ових рибара да рибаре на извесним местима и да их је тешко спречити да не долазе на ова места. Вејвода је одбио да прихвати да се повреде југословенских територијалних вода правдају традицијама и затражио је да италијанске власти предузму са своје стране мере да се спречи повреда југословенских територијалних вода од италијанских рибарица, а тиме и могућности изазивања нових нежељених инцидента.

Након што од југословенског Министарства иностраних послова није добијен одговор ни на други ноту упућену 16. маја 1950, посланик Мартино је 17. јуна 1950. од помоћника министра Леа Матеса лично затражио објашњење у вези са пресудом суда у Сплиту којом је конфискован брод „Сниги 2”, који је ловио рибу у подручју од 7 миља од обале и тврдио да је казна сувише висока.⁸⁸ Разговор о заплећеним рибарицама Мартино и Матес наставили су 12. јула, када је Мартино изразио незадовољство због југословенске ноте од пре неколико дана у којој је објашњено да рибарице које буду ухваћене у незаконитом риболову могу бити судски заплећене.⁸⁹ Матес је указао да Мартино непрекидно тражи неке изразе добре воље са југословенске стране, али да италијанска влада не показује сличан став према Југославији. Затим је питање италијанских рибарица довео у везу са одуговлачењем италијанске владе да потпише прву траншу репарација и са слањем инструкције италијанским посланствима да отежају издавање транзитних виза југословенским држављанима. Разговор у атмосфери тражења међусобних уступака настављен је између њих двојице и 20. јула 1950. у планинској кућу на Покљуки.⁹⁰ Матес је обавестио Мартина да је Министарство иностраних послова интервенисало у вези са враћањем рибарица, али да ће југословенској влади бити лакше да спроводи блажи курс, уколико би италијанска влада показала више добре воље у односу на Југославију. Мартино је 28. августа 1950. посетио Матеса на Бледу послова и тражио да италијанско посланство буде обавештено о томе шта

⁸⁸ AJ, ф. 836 (KMJ), I-3-b/342.

⁸⁹ AJ, ф. 836 (KMJ), I-3-b/342.

⁹⁰ AJ, ф. 836 (KMJ), I-3-b/342.

је учињено у вези са конфискованим рибарским бродићем „Луиђи 2”.⁹¹ Матес је 2. октобра 1950. позвао Мартина на састанак и обавестио га да ће југословенска влада дати новчану компензацију власницима рибарице „Луиђи 2” у висини вредности брода.⁹²

У ситуацији када многа билатерална питања нису била решена, питање рибарења, које представља питање привредне сарадње, имало је значајне политичке и безбедносне импликације. Питање одобравања права италијанским рибарима да рибаре у југословенским водама представљало је за југословенску владу значајан аргумент током преговора у решавању других отворених питања у односима са Италијом. Проблем заплена италијанских рибарских бродова није решен ни након потписивања Споразума о рибарењу. Југословенски и италијански представници наставили су разматрање овог питања у атмосфери тражења међусобних уступака политичких и финансијских уступака.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Архив Југославије, фасцикла 836 (Кабинет маршала Југославије).

Архив Министарства спољних послова, Политичка архива.

Војни архив, фонд ЈНА, Команда Корпуса народне одбране Југославије и Граничних јединица Југославије.

Објављени извори

Међународни уговори ФНРЈ, свеска 1, 1949. година, издање Министарства иностраних послова.

Међународни уговори ФНРЈ, свеска 3, 1952. година, издање Министарства иностраних послова.

Службени лист ФНРЈ, 29. август 1947, 1001-1085.

Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 18. фебруар 1924.

Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 27. мај 1925, 1-10.

⁹¹ АЈ, ф. 836 (КМЈ), I-3-b/342.

⁹² АЈ, ф. 836 (КМЈ), I-3-b/342.

Студије

Дедијер, Владимир. *Париска мировна конференција*. Београд: Тридесет дана, 1947.

Duroselle, Jean-Baptiste. *Le conflit de Trieste 1943-1954*. Bruxelles: Editions de l'Institut de sociologie de l'Université libre de Bruxelles, 1966.

Jeri, Janko. *Tržasko vprašanje po Drugi svetovni vojni, (tri faze diplomatskega boja)*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1961.

Kostić, Uroš. *Oslobođenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945. Ofanziva jugoslovenske IV armije*. Beograd: Vojnoistorijski institut, 1978.

Milkić, Miljan. *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943–1947*. Beograd: INIS, 2012.

Novak, Bogdan C. *Trieste 1941-1954, the Ethnic, Political and Ideological Struggle*. Chicago – London: University of Chicago Press, 1970.

Živković, Nikola. *Ratna šteta koju je Italija učinila Jugoslaviji u Drugom svetskom ratu*. Beograd: ISI, 1990.

Чланци

Милкић, Миљан. „Формирање и организација југословенске војне управе на Слободној територији Трста 1947–1954. године.” *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2008), 53–69.

Милкић, Миљан. „Југославија, велике силе и питање статуса Јулијске крајине 1943–1945. У: *Ослобођење Београда 1944. године*. Уредник Александар Животић, 282–296. Београд: Институт за новију историју Србије, 2010.

Милкић, Миљан. „Окупирано подручје Јулијске крајине у политици југословенске владе 1945–1947”. *Војноисторијски гласник*, бр. 1 (2010), 13–38.

Милкић, Миљан. „Југословенско посланство у Риму” 1947–1951. У: *Југословенска дипломатија 1945–1961*. Уредник Слободан Селинић, 115–134. Београд: ИНИС, 2012.

Milkić, Miljan. “Yugoslavia and Italy, 1945-1947: Yugoslav Policies and Strategies in the Trieste Crisis”. In: *Italy's Balkan Strategies (19th-20th Century)*. Edited by Vojislav G. Pavlović, 267-279. Belgrade: Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts, 2014.

Милкић, Миљан. „Подела италијанске ратне флоте након Другог светског рата. Случај Југославије”. *Војноисторијски гласник*, бр. 2, (2014), 88–110.

Milkić, Miljan. "Diplomacy through the Culture: Yugoslav Cultural Influence in Italy 1947-1954". In: *Serbian-Italian Relations: History and Modern Times*, Edited by Srđan Rudić, Antonello Biagini, 243-259. Belgrade-Roma: Institute of History Belgrade, Sapienza University of Rome, 2015.

Milkić, Miljan. „Obnova trgovinskih veza Jugoslavije i Italije posle Drugog svetskog rata”. *Istorija 20. veka*, бр. 1, (2016), 119–138.

Милкић, Миљан. „Југословенско-италијански преговори о решавању питања оптаната након Другог светског рата”. *Токови историје*, бр. 1, (2017), 75–96.

Colonel Dr. Miljan Milkić, Senior Research Fellow

Strategic Research Institute, Belgrade

e-mail: miljan.milkic@mod.gov.rs

ARMED INCIDENTS ON THE ADRIATIC SEA AND THE PROBLEM OF FISHING IN YUGOSLAV-ITALIAN RELATIONS 1945-1949

(Summary)

The article analyzes the armed incidents on the Adriatic Sea that were a consequence of the entry of Italian fishing boats into Yugoslav territorial waters. The author points out the political and security implications of not resolving the issue of fishing between Yugoslavia and Italy. The article was written on the basis of unpublished archival sources from the Military Archives in Belgrade, the Archives of Yugoslavia, the Diplomatic Archives in Belgrade, published normative documents and literature in Serbian, English, Slovenian and French. In a situation where many bilateral issues have not been resolved, the issue of fisheries, which is a matter of economic cooperation, has had significant political and security implications. The issue of granting the right to Italian fishermen to fish in Yugoslav territorial waters was a significant argument for the Yugoslav government during the negotiations in resolving other open issues in relations with Italy. The problem of seizing Italian fishing boats was not resolved even after the signing of the Fisheries Agreement in 1949. Yugoslav and Italian

representatives continued to consider this issue in an atmosphere of seeking mutual concessions of political and financial concessions.

KEY WORDS: Yugoslavia, Italy, fishing boats, the Fisheries Agreement, Ministry of Interior, negotiations, Paeece Treaty.